

Cercetări arheologice în zona centrală a oraşului Tîrgovişte

GH. I. CANTACUZINO, P. DIACONESCU, G. MIHĂESCU

Cercetarea arheologică a zonei centrale a oraşului Tîrgovişte, supusă prefacerilor urbanistice, poate îmbogăţi informaţiile privind începuturile şi apariţia vieţii urbane într-un centru cu un rol însemnat în istoria Ţării Româneşti. În acest sens, acţiunea de punere în valoare a cunoscutului ansamblu medieval Stelea a prilejuit continuarea cercetărilor arheologice întreprinse aici în 1969—1972 şi 1980, urmărindu-se îmbogăţirea informaţiilor privind evoluţia acestui ansamblu precum şi vestigiile mai vechi existente aici, descoperite în parte prin cercetările anterioare. S-a avut astfel în vedere precizarea planului beciului ale cărui ruine se află spre nord-est, a clădirilor ale cărei resturi fuseseră sezise la nord de turnul de intrare, precum şi determinarea traseului zidului de incintă al mănăstirii din secolul XVII-lea. În acest scop au fost trasate secţiuni în partea de est a ansamblului (S. XXI, orientată aproximativ nord-sud, de $7 \times 1,5$ m), în partea de vest a acestuia (S. XXII, orientată aproximativ est-vest, de 12×2 m) şi perpendicular pe latura de est a corpului de clădire de lângă turn (S. XXIII, de 12×1 m), precum şi casete la limita dintre turn şi clădire alăturată, pe latura de nord a acesteia şi în colţul de sud-vest al incintei.

Săpăturile efectuate au dovedit o intensă locuire aparţinând epocii medievale, începând din ultima parte a secolului XIV-lea. Din cercetările precedente erau cunoscute aici urme detabile la sfîrşitul secolului XIV-lea — începutul secolului XV-lea, între care şi o monedă de la Mircea cel Bătrîn. În săpăturile din 1981 au putut fi scoase parţial la iveală trei locuinţe de tipul semibordeielor, precum şi mai multe gropi, legate toate de un orizont bine precizat stratigrafic, databil pe baza materialului ceramic la finele secolului XIV-lea începutul secolului XV.

Locuinţele de la sfîrşitul secolului al XIV-lea sînt adîncite pînă la 0,40—0,60 m de la partea superioară a unui strat subţire cenuşiu-gălbui cu urme de cărbune, suprapus humusului şi pămîntului viu. Ele reprezintă astfel aici cele mai vechi complexe de locuire medievală. Forma acestor locuinţe este rectangulară. În general a putut fi determinată numai una din dimensiuni, de respectiv 3,40 m (L.1), 3,30 m (L.2) sau 3,60 m (L.3). În cazul locuinţei L.1 s-au putut constata, la marginea gropii, urmele existenţei a 6 pari groşi de 0,08—0,12 m, la o distanţă de circa 0,50 m unul de altul. Depunerile corespunzătoare folo-

sirii locuinţelor sînt destul de subţiri. Li se suprapun depuneri ulterioare dezafectării; în unele părţi — în partea de vest a incintei — straturi de pietriş, urme de cărbune sau arsură.

Deasupra depunerilor nu prea groase corespunzătoare secolului XV-lea se află nivelul de construcţie a beciurilor din partea de nord-est a ansamblului şi al corpului de clădire aflat la nord de turnul clopotniţă, care, ţinînd seama de poziţia stratigrafică şi de materialele arheologice descoperite, pot fi datate la sfîrşitul secolului al XV-lea sau la începutul secolului XVI-lea. În partea de nord-est a incintei s-a putut constata cum zidăria de piatră a beciului taie parţial locuinţa semiîngropată de la sfîrşitul secolului XIV-lea — începutul secolului XV-lea precum şi depunerile corespunzătoare etapei imediat ulterioare dezafectării acesteia.

Au fost confirmate şi completate observaţiile stratigrafice mai vechi privind raportul între fundaţia clădirii de la nord de turn şi nivelul corespunzător construirii ctitoriei lui Stelea spătarul, din ultimul sfert al secolului XVI-lea. Între cele două etape se interpun depuneri şi nivelări de pămînt cu bolovani sau pietriş. Transformările bisericii de la sfîrşitul secolului XVI-lea şi demolările efectuate către finele primei jumătăţi a secolului XVII-lea în legătură cu lucrările de construcţie iniţiate de Vasile Lupu la 1645 sînt marcate de straturi de moloz. Depunerile şi nivelările ulterioare secolului XVII au fost parţial înlăturate prin decapările executate de şantierul de restaurare prin 1973—1975.

Cercetările din anul 1981 au putut contura mai bine imaginea clădirilor ridicate la pragul dintre secolele XV şi XVI, cel mai tîrziu la începutul secolului XVI-lea. Dacă în anul precedent putuse fi precizată lăţimea celui de al doilea beci din partea de nord-est a incintei — de circa 6 m — de data aceasta s-a putut stabili care era lungimea lui: circa 8,70 m. Gîrliciul care asigura accesul era, la rîndul său, lung de aproape 9 m şi lat de 2 m. În raport cu beciul aflat cu 11—12 m mai la vest, lat tot de 6 m, dar a cărui lungime atingea circa 15 m şi care era împărţit în două printr-un arc avînd pereţii groşi de peste 1 m, cel de al doilea beci este de dimensiuni mai reduse, avînd pereţii mai subţiri, de circa 0,60 m. Deosebirea între cele două beciuri relativ apropiate, orientarea puţin diferită a unuia faţă de celălalt, diferenţele în privinţa dimensiunilor şi a grosimii

zidurilor, indică faptul că ele aparțineau unor clădiri distincte, care au fost dezafectate înaintea lucrărilor de construcție de la mijlocul secolului al XVII-lea.

Săpăturile au adus noi date privind clădirea — contemporană în linii mari cu cele două beciuri la care ne-am referit — aflată în partea de vest a ansamblului, clădire la sud de care avea să fie ridicat turnul de la intrare. O mică porțiune din fundația colțului de sud-vest al acestei clădiri fusese descoperită în 1970; i se suprapunea, parțial, fundația turnului. Construcția de care ne ocupăm a fost cercetată de această dată și în alte puncte, între care pe aceeași latură de est, la circa 7—8 m nord de turn. Fundația din piatră și mortar, adâncă de circa 0,70 m, susținea zidul din piatră alternînd cu cîte o asiză de cărămidă, din care se mai păstrează o porțiune înaltă de circa 0,50 m. În colțul de sud-est zidăria cuprinde, între asizele de cărămidă, cărămizi dispuse puțin înclinat. A putut fi precizată și limita dinspre vest a acestei clădiri: latura din această parte a turnului o depășește cu 0,37 m, clădirea avînd așadar la exterior o lățime de 8,80 m. Trebuie remarcat faptul — scos în evidență de cercetările efectuate de arh. Cornel Ionescu — că peretele sudic al clădirii se păstrează pe o înălțime mare, latura de nord a clopotniței fiindu-i alipită.

Lungimea clădirii din sec. XV-XVI pare să fi fost aproximativ aceeași cu a celei ridicate deasupra ei în secolul al XVIII-lea, adică de peste 29 m. Nu au putut fi executate mai multe sonde pe latura de est, în interiorul actualului pridvor. În ce privește latura de est, zidul construcției din secolul al XVII-lea aflîndu-se aici la exteriorul celui precedent, vor fi necesare cercetări în interiorul încăperilor. În această ordine de idei trebuie arătat că în ultima încăpere dinspre nord-vest a actualelor clădiri încă fusese amenajat un beci prin secolul XIX, s-a putut urmări o porțiune dintr-un zid anterior fundației din secolul XVII, aflat cu circa 0,70 m mai spre interior. Zidul are urme de tencuială pînă la o cotă aflată mult sub nivelul corespunzător secolului XVII. Desigur că numai prin cercetări efectuate în interior vor putea fi lămurite problemele legate de precizarea exactă a suprafeței ocupate de construcție și a compartimentării sale interioare. Clădirea din partea de vest a ansamblului și-a continuat existența și după ridicarea ctitoriei lui Stelea spătarul, cînd la sud de ea s-a ridicat turnul clopotniță, fiind integrată noului ansamblu monastic. Ea a fost înlocuită la mijlocul secolului XVII cu o alta care a folosit parțial temeliiile și puțin din zidurile celei anterioare.

Aspectul ansamblului care înconjură ctitoria lui Vasile Lupu ni se înfățișează în linii generale mai concludent în urma cercetărilor de pînă acum și a unor observații efectuate în timpul diferitelor lucrări de construcții. O incintă de formă poligonală neregulată, patrulateră, era limitată la vest de turnul clopotniță, de chiliile aflate la nord de

acesta și de alt corp de clădiri cu o lățime mai mică, circa 6 m, ale căror fundații se mai păstrează la sud de turn. Alte urme de construcții, necerțate încă arheologic, s-au putut observa în lungul laturii sudice. Spre nord se afla casa egumenească, lingă care, spre vest, se mai ridica un corp de construcții, paralel cu latura nordică a incintei, avînd o lățime de 5,50 m. Rămîne de lămurit care era rostul zidului adăugit, perpendicular pe latura estică a casei egumenești, care nu este exclus să se fi unit cu latura estică a incintei. Către vest, o a doua incintă închidea un spațiu cu o lățime de circa 12 m, limitat spre nord de un zid ale cărui urme se mai păstrează parțial la suprafață, în prelungirea laturii de nord a corpului de chilii. Traseul laturii de vest a putut fi precizat printr-o secțiune și trei casete. Intrarea se făcea în această parte printr-o poartă situată în dreptul clopotniței, avînd deasupra un arc sprijinit pe două picioare masive de zidărie, ale căror fundații, de 3,50 × 2 m, au fost cercetate la rîndul lor. Lipsa posibilității obținerii unei relații stratigrafice între zidul de incintă exterior și turnul clopotniță sau corpul de chilii alăturat lasă neclarificată datarea sa exactă, la mijlocul secolului al XVII-lea, ca și restul incintei, sau la începutul secolului al XVIII-lea.

În săpăturile din 1981 au fost descoperite materiale arheologice puține și în stare fragmentară. Din locuințele semiîngropate provin materiale caracteristice secolului XIV—XV, după cum materialele databile în secolele XII și XIII și mai tîrziu, au fost găsite în depunerile legate de diferitele etape de construcție.

Trebuie subliniată, în ce privește ceramica nesmălțuită, existența fragmentelor de borcane cu buza profilată în formă de ștreășină, de oale cu o toartă avînd buza dreaptă, cu șanțuri orizontale, de căni cu gura trilobată și picior înalt, de urcioare decorate cu dungi lustruite, de capace conice cu marginea decorată cu incizii în val sau cu impresiuni, databile în secolele XIV—XV, sau a unor fragmente de vase — urcioare, farfurii, unele decorate cu angobă, databile în secolul XV sau XVI. Din categoria ceramicii smălțuite au fost găsite fragmente de străchini și farfurii decorate în tehnica sgraffito, colorate în gălbui, verzui, brun, castaniu, de farfurii de culoare verde, urcioare cu decor de culoare cafeniu-gălbui și verde, databile unele la sfîrșitul secolului XIV-lea începutul secolului XV-lea, altele în secolul XV—XVI sau în secolul al XVII-lea. De remarcat și un fragment de farfurie smălțuită cu decor de culoare albastră, de proveniență orientală.

Au fost descoperite de asemeni diferite fragmente de cahlle: de cahlle-borcan nesmălțuite, cu gura circulară sau pătrată, cahlle-placă dreptunghiulare, nesmălțuite, decorate cu motive vegetale stilizate sau geometrice, discuri cu decor în relief, dispus concentric, sau de cahlle smălțuite, de culoare verzui-cafenie, între care unele trafoare sau de cornișă. Pot fi menționate și fragmente

de olane. Dintre obiectele de metal, în foarte proastă stare de conservare, trebuie amintite un vîrf de lance de formă conică, un cui de balama, un fragment de lamă de cuțit, precum și o bucată de zgură de fier.

Cercetările efectuate în 1981 în centrul orașului Tîrgoviște au fost relativ restrînse, dar interesul lor nu se limitează la o mai bună cunoaștere a unui important ansamblu arhitectonic medieval care va putea fi pus în valoare în cadrul sistematizării urbane. Datele obținute în această campanie se adaugă celor aduse de săpăturile din anii precedenți în legătură cu evoluția procesului de urbanizare a vechiului oraș de scaun. Pentru prima dată a fost documentată existența, în perimetrul ansamblului cercetat, a unei intense locuiri de la sfîrșitul secolului XIV-lea — începutul secolului XV-lea, locuințe modeste, care arată că în această vreme nu se conturaseră încă, în această zonă, caracteristicile urbane ale locuirii, care aveau să fie vădite cîteva decenii mai tîrziu prin locuința de lemn cu pivniță situată în apropiere, cercetată în 1980. Trăsăturile urbane ale locuirii din această parte a Tîrgoviștei, manifestate înainte de mijlocul secolului XV-lea, aveau să fie pregnante după alte cîteva decenii, la sfîrșitul secolului XV-lea — începutul secolului XVI. Din acest timp ne sînt cunoscute, pe suprafața relativ restrînsă a viitorului ansamblu Stelea, trei construcții de zid: două alecăror beciuri au constituit obiectul cercetărilor și clădirca de dimensiuni deosebite aflată cu circa 30 m mai la vest. Ni se pare destul de îndreptățită presupunerea unui caracter laic al acesteia. Săpăturile efectuate începînd cu anul 1969 în zona sansamblului Stelea nu au dus la descoperirea urmelor vreunui edificiu de cult anterior celui din ultimul sfert al secolului XVI-lea. Poate fi considerată puțin probabilă eventuali-

tatea ca un astfel de edificiu să se fi aflat la sud-vest de actuala biserică, în suprafața destul de restrînsă rămasă necercetată, la fel ca și cea a existenței unui lăcaș de lemn ale cărui urme să fi dispărut cu totul datorită construcțiilor ulterioare și care să fi fost înconjurat de zidiri impunătoare. Nu este de aceea hazardat să presupunem că ctitoria lui Stelea spătarul nu a fost precedată de un alt lăcaș de cult, ci a fost ridicată în apropierea unor clădiri de caracter laic existente anterior și care au putut fi integrate ansamblului monastic de aici. Asupra semnificației acestor clădiri, remarcabile în contextul urbanistic al Tîrgoviștei de la sfîrșitul secolului XV-lea și începutul secolului XVI, rămîne în sarcina cercetărilor viitoare să ne spună mai mult.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À TÎRGOVIȘTE, AU CENTRE DE LA VILLE

(RÉSUMÉ)

Les fouilles effectuées à Tîrgoviște, au centre de la ville ont complété les informations concernant l'évolution de l'ensemble architectural médiéval de l'ancien monastère Stelea. On a constaté l'existence d'un niveau d'habitation datant de la fin du XIVe et du début du XVe siècle, auquel appartiennent les fosses des 3 huttes à demi enfoncées dans le sol, découvertes ici. Les recherches ont complété les informations concernant les restes d'une cave située à l'est de l'ensemble et d'un grand bâtiment en pierre et briques érigé à l'ouest. On a précisé du point de vue stratigraphique le rapport des ces constructions avec le niveau d'habitation antérieur, ainsi qu'avec les ruines de la première église Stelea, érigée au dernier quart du XVIe siècle. Les données concernant l'évolution du bâtiment situé vers l'ouest et le tracé du mur d'enceinte du monastère au XVIe siècle ont été aussi enrichies.